

*Laboravljeni
predmeti*

Autor izložbe i kataloga: *Snježana Jurišić*
Likovni postav: *Josip Vidović*
Suradnici: *Mladen Tomljenović (fotografije)*
Mladen Nadu
Izdavač: *Muzej Prigorja — Sesvete*
Za izdavača: *Vladimir Sokol*
Grafička priprema
Tehnički urednik: *Savičević Reprostudio*
Tisak: *Hrastić*

MUZEJ PRIGORJA – SESVETE

*Laborirani
predmeti*

studen 1990.

Tokom prošle godine ekipa Muzeja Prigorja — Sesvete provela je akciju evidencije i inventarizacije tradicijske arhitekture. Za vrijeme akcije po tavanima, podrumima i starim kućama pronađeni su odbačeni i zaboravljeni predmeti tradicionalne materijalne kulture koje su vlasnici poklonili Muzeju za enografsku zbirku.

Ovom izložbom željeli bi zahvaliti svim darovateljima, a istovremeno potaknuti žitelje ostalih sela da se uključe u našu akciju prikupljanja muzejskih predmeta.

Prikaz zatečenog stanja i pokušaj rekonstrukcije isječka prošlosti daju dvije različite slike o dugom životu ljudskih tvorevina. Njihovom komparacijom željeli smo ukazati na potrebu očuvanja kulturne baštine, potrebu da se spriječi propadanje, i nezakonit otkup pokretnih i nepokretnih spomenika kulture. Isto tako se nadamo da će ova izložba upoznati što veći broj ljudi sa raznovrsnošću etnografske zbirke i vrijednostima prikupljenih predmeta, koji tek u Muzeju, uklopljeni u cjelinu, osvjetljavaju spoznaje jednog prošlog vremena i načina života.

Naselja i sela u sesvetskom Prigorju smjestila su se po istočnim obroncima Medvednice i uz plodno zemljište rijeke Save. Ovo područje možemo podijeliti na pet manjih regija: vugrovečku, adamovečko-moravečku, šišinovečko-cersku i sesvetsko-kraljevečku. Nakon osnivanja zagrebačke biskupije 1904. god. sela i posjedi u sesvetskom Prigorju postaju vlasništvo Zagrebačkog kaptola, Zagrebačkog biskupa, plemenite gradske općine Gradec, plemićke porodice Ača i crkvenog reda templara.

Zahvaljujući svom prirodnom položaju kroz ovaj kraj prlaze dvije vrlo važne gospodarsko-vojno strateške srednjovjekovne prometnice: u smjeru sjever-jug vodila je tzv. »Vojnička cesta« (Via Exercitialis), a u smjeru istok-zapad jedna od najvažnijih prometnica onoga vremena u Hrvatskoj, tzv. »Velika ili kraljevska cesta« (Via Magna).

Najviše posjeda na ovome području ima Zagrebački kaptol u 13. i 14. st. na kojima nema mnogo sela, ali ona koja postoje u tom periodu zadržala su svoje ime do danas (Sesvete, Novoselec, Dobrodol, Popovec, Blaguša, Kašina, Brestje, Planina). Osim kaptolskih posjeda zagrebački biskup ima veliki posjed u Vugrovcu u čiji sastav ulaze sela Vugrovec, Vurnovec itd. Plemenita zagrebačka općina Gradec posjeduje u 14. i 15. st. Kobiljak, Cerje ili Novakovac i Sesvetski Kraljevac. Posebno i vrlo značajno područje je moravečko-adamovečki kraj, koji je u 12. st. dio plemenske župe Moravče, a u 14. st. moravečkog distrikta koji se odijelio od zagrebačke županije i postao samostalan.

Gospodarski život u selima sesvetskog Prigorja bio je raznolik, ali i vrlo intenzivan. Stanovništvo se prvenstveno bavilo ratarstvom, dok su obronci Medvednice bili idealan teren za uzgoj vinove loze. Uz plodnu ravnicu pokraj Save i potoka uzgajala se zob (za stočnu hranu), pšenica, ječam, raž i proso. Uzgoj zobi i obrađivanje zemlje plugom ukazuje da je svako seljačko selište imalo »jaram« volova, a neka i više. Iz »Statuta« Ivana Goričkog saznajemo da se uzgajala i sitna stoka: koze, ovce i perad. Vrlo značajnu ulogu u gospodarstvu imale su šume. Drvo se koristilo kao osnovni građevni materijal, za izradu predmeta (kućni inventar, alatke, posuđe i sl.), a šume su služile i za »žirenje« svinja.

Većinu stanovništva od 13. — 17. st. čine seljaci-kmetovi koji su bili podložni crkvenom vlastelinstvu ili feudalcu. Prema svojim gospodarima kmetovi su imali mnogo obaveza: crkvenu desetinu, marturinu (morala se platiti do Martinja), izvanredne daće (collecta), razne darove (za Uskrs, Božić), tlaku (određeni broj dana u godini morali su obrađivati polja i vinograde svoga vlastelina), i zalazninu (descensus). Najveći prinos kaptolu donosila je tzv. »vinska desetina« (1493. god. u vugrovečkim goricama iznosi 1449 vedra vina). Osim nje u 15. st. javlja se i druga vinska daća »gornica«, koja se određivala prema veličini vinograda i broju kopača, a plaćala se sve do polovice 19. st. Darovi su se isto davali uaturi (1480. god. kmetovi Brestja i Sesvete »daruju« voz sijena i desetinu žitarica), a marturina i collecta plaćale su se u novcu.

Ovakav sistem gospodarskog i društvenog života tekao je sve do 1848-9. god. Nakon ukunuća kmetstva u Hrvatskoj započinje nova epoha u razvoju, koja će zahvatiti i sesvetsko Prigorje.

Sve do sredine 20. st. stanovništvo seoskih zajednica ispunjavalo je svoje socijalne i ekonomske funkcije na jednom mjestu: kuća kao središte obiteljskog života, selo kao društveno-ekonomska podloga zajednice. Predmete namijenjene njihovim svakodnevnim potrebama većinom su izrađivali sami i tako u njih utiskivali svoj vlastiti pečat. Bili su to predmeti puni simboličkog značenja sa određenim crtama individualnosti jedne zajednice. Većina zaboravljenih predmeta datira iz tog vremena narodne kulture kojega se danas sjećamo sa nostalgijom. Jasno nam je da suvremene civilizacijske standarde nije moguće doseći zadržavajući tradicionalne društvene strukture, ali danas, dok težimo harmoničnom odnosu sa prirodom i ljudima, možda bi mogli pronaći uzor i inspiraciju u živim primjerima tradicionalnog načina života. Najgore što možemo učiniti je da ih zaboravimo, zanemarimo i pustimo da propadaju.

Čovjek je uvijek bio najveća prijetnja dugom životu vlastitih tvorevina. Gubitkom upotrebne vrijednosti odbačen je cijeli niz pokretnih i nepokretnih predmeta kulturne baštine i prepušten zaboravu. Još uvijek možemo naći dijelove inventara tradicijske kuće, ali rijetko da su u upotrebi. Tako drvene »škrinje«, izrađene od tesanih dasaka sa poklopcem učvršćenim drvenim klinovima, propadaju na tavanima. Istu sudbinu doživljavaju drvene »zibače«, »ladice« »zdelnjaci« i ostali predmeti vezani uz nekadašnji način života.

Nešto je bolje sačuvana narodna nošnja i tekstil: izvezeni »ručnici«, »plaffti«, »vanjkušnice« jer nisu u potpunosti izgubili svoju upotrebnu vrijednost (oblači se za smotre, maškare, ukrašavaju kuće za blagdane).

Drvene alatke koje su bile potrebne za postupak dobivanja domaćeg platna već je teže naći. Veći predmeti poput nožne stupe i horizontalnog tkalačkog stana većinom su spaljeni, jer su zauzimali previše prostora. Manji drveni predmeti: križne i kopljaste preslice, vretena, čuneki — ako su uspjeli izbjeći tu sudbinu doživjeli su još goru — zaboravljeni u nekom kutu polako propadaju.

Iako se stanovništvo sesvetskog Prigorja nije bavilo lončarstvom, lončarski proizvodi bili su dio inventara svake kuće. Raznovrsni predmeti namijenjeni svakodnevnoj upotrebi, kao posude za vodu »štuce«, vrčevi za vino »peharci«, posude za mlijeko »latice«, kupovali su se od putujućih zagorskih lončara, ili na sajmovima. Jeftinija industrijska roba i promjena načina života istisnuli su lončarske proizvode. Možemo ih još uvijek naći u upotrebi uglavnom kod ukućana starije dobi.

Izložbom želimo ukazati na vrijednosti »zaboravljenih predmeta«, koji iako su izgubili svoju upotrebnu vrijednost, predstavljaju spomenik kulture jednog vremena, a ujedno pozivamo na akciju kako bi se na vrijeme spasili od propadanja.

U selima sesvetskog Prigorja, kao i u drugim krajevima, vjekovima su stvarani objekti krajnje jednostavnosti i funkcionalnosti stambene i gospodarske namjene, koji su svojim oblikom i dimenzijama usklađeni sa životnim prostorom, tj. sa čovjekovom okolinom. Oni su građeni od drvene građe (hrast), odnosno od kombinacije kamene gradnje (podrum) i drvene gradnje (kat), a poneki manji objekti kompletno su sagrađeni od kamena. Većina tih objekata koje još danas susrećemo na terenu sagrađena je u drugoj polovici prošlog i prvoj ovog stoljeća. Prema kazivanju ljudi, a i tipu gradnje, ima ih i starijih — sagrađenih pred 200 i više godina. Iz dana u dan sve ih je manje, jer ustupaju mjesto novoj suvremenoj gradnji. Naša je želja da ih što više ostane sačuvanih i zaštićenih. Zbog toga je Muzej Prigorja prije desetak godina započeo akciju sustavnog istraživanja narodnog graditeljstva na svom području. Do danas je obrađeno oko 75% sela i sakupljeni su mnogi vrijedni podaci o stambenim i gospodarskim objektima.

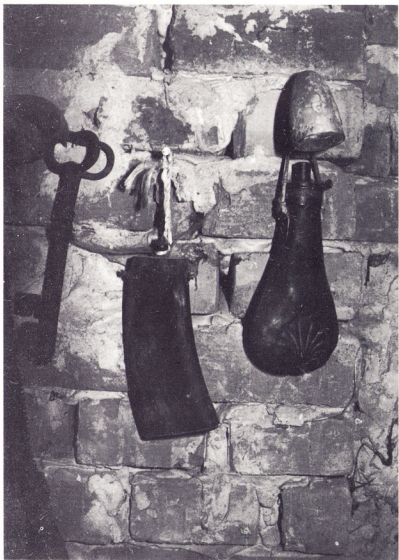
Za većinu njih znamo kada su nastali i tko ih je gradio. Tako smo dobili i mnoštvo podataka o samoukim majstorima koji su ovdje radili (iz sesvetskog Prigorja i drugih krajeva — Posavina, Zagorje). Uz sakupljanje usmenih podataka stvarana je i popratna foto dokumentacija, tako da je danas u Muzeju pohranjeno oko 4500 negativna i 1500 color dijapozitiva.

Kada danas obilazimo sela u kojima smo provodili akciju prije 5-6 godina, vidimo da se slika izmijenila. Mnogih već registriranih objekata više nema, a oni koji su preostali propadaju prepušteni zubu vremena. Ipak oni žive i dalje u našoj dokumentaciji, a podaci o njima dostupni su svakome.

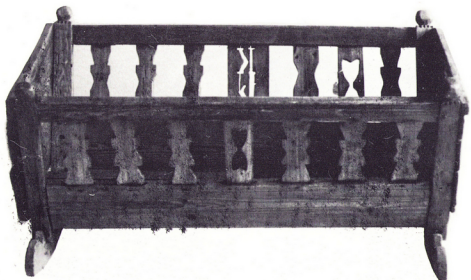
Nadamo se da ćemo uskoro biti u mogućnosti postojeću dokumentaciju objaviti u obliku jedne ili više publikacija.

Svjesni da ne možemo spasiti od propadanja sve stare objekte, nadamo se da će se naći razumijevanja i sredstava šire društvene zajednice kako bi oni najvredniji i najljepši ostali sačuvani. Za razliku od pomalo suhoparnih podataka i mnoštva fotografija, živi primjeri narodnog graditeljstva daleko slikovitije predočuju jedno prošlo vrijeme. Muzej Prigorja nastoji svojim akcijama potaknuti žitelje ovoga kraja da shvate vrijednost pokretnih i nepokretnih predmeta enografske baštine i da ih zajedničkim zalaganjem sačuvamo za buduće generacije.

Mladen Nadu
Snježana Jurišić
Mladen Tomljenović

*»TULCI« za rastresiti materijal, Kučilovina
cca. poč. 18. kraj 19. st.*

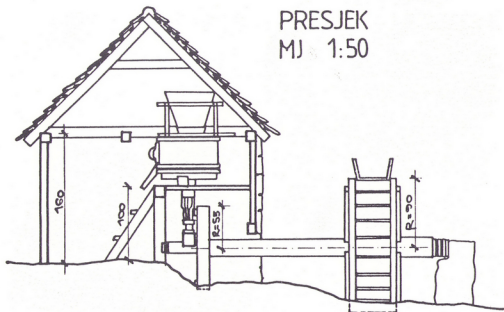

1. preslica, Budenec
2. zibača, Drenčec
3. škrinja, Kučilovina

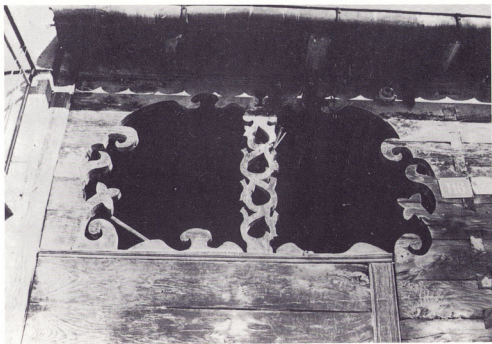
1. SIRONICA, Šija Vrh
2. MASLENKA, Šija Vrh
3. PIJETAO, Planina Donja

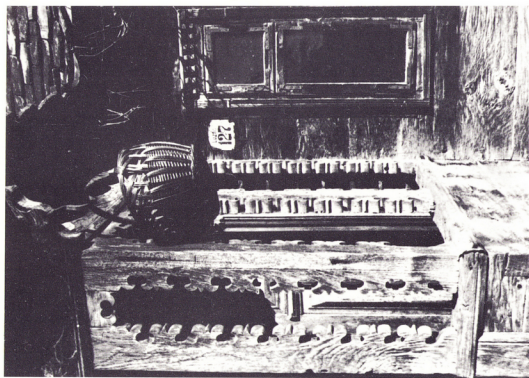
PRESJEK
MJ 1:50

»MELIN« Babić zadruga, Planina Gornja

*Ukrasni detalji na drvenim kućama
sešvetskog Prigorja*

U realizaciji izložbe pomogli su:
USIZ KULTURE GRADA ZAGREBA
ŽTP Infrastruktura Zagreb
D.P. »Prehrana« Bitola, Stovarište Zagreb
Unkonzum, Luka-Sesvete
Sljeme, Sesvete
Podravka, Zagreb
Caffe 1784, Sesvete

KOMBINAT belišće BELIŠĆE

